

LIETKOOPSĄJUNGOS DIDMENINĖS PREKIŲ APYVARTOS IR DIDMENINĖS PREKYBOS TINKLO VYSTYMASIS 1958—1965 METAIS

A. PAJUODIS

Šiame straipsnyje, remiantis Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo Universiteto Prekybos ekonomikos ir organizavimo mokslinių tyrimų laboratorijoje atliktais tyrimais, nagrinėjama Lietkoopsąjungos didmeninės prekių apyvartos ir atsargų susidarymo tendencijos, prekių judėjimo grandiško kitimas, didmeninės prekybos sandėlių ūkio būklė.

Nepaliaujamai didėjant prekių fondams ir augant respublikos (ypač kaimo) gyventojų realiosioms pajamoms, Lietkoopsąjungos mažmeninė prekių apyvarta septynmečio metais didėjo nepaprastai sparčiai. Sistemos mažmeninė prekių apyvarta 1965 metais buvo 92,3%¹ didesnė, negu 1958 metais.

Vystantis Lietkoopsąjungos mažmeninei prekių apyvartai, sisteminei, sparčiais tempais didėjo ir didmeninės prekių apyvartos apimtis. Remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, bendra didmeninės prekių apyvartos apimtis 1965 m. buvo daugiau kaip 2,3 karto² didesnė, negu 1958 m., tame tarpe rajkoopsąjungų didmeninės prekybos bazių prekių apyvarta padidėjo 2,7 karto, o tarprajoninių didmeninės prekybos bazių — 85%. Rajkoopsąjungų bazių lyginamasis svoris bendroje didmeninėje prekių apyvartoje septynmečio metais pakilo nuo 61,8 iki 71%.

Tačiau šie apskaičiavimai atlikti, remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, mūsų nuomone, iškraipo Lietkoopsąjungos didmeninės prekių apyvartos vystymosi nagrinėjamoju laikotarpiu tikrąjį vaizdą. Ypač tai liečia rajoninę didmeninės prekybos grandį.

Rajkoopsąjungų didmeninės prekybos bazių prekių apyvartos apimtys žymus padidėjimas 1958—1965 m. laikotarpiu ir jų lyginamojo svorio bendroje sistemos didmeninėje prekių apyvartoje išaugimas, kaip rodo mūsų atlikti tyrinėjimai, iš esmės susiję su Lietkoopsąjungos organizacinės struktūros pakitimais ir veikiančia didmeninės prekių apyvartos apskaitos tvarka.

Kaip žinoma, pagal veikiančią tvarką rajoninių kooperatyvų sandėlių prekių apyvarta didmeninei prekių apyvartai nepriskiriama, nors ekonominiu turiniu ji iš esmės nesiskiria nuo rajkoopsąjungų sandėlių (bazių) apyvartos. 1958 metais Lietkoopsąjungos sistemoje buvo 41 rajkoopsąjunga ir 42 rajkooperatyvai. Stambinant respublikoje rajonus, rajoninių kooperatyvų skaičius palaipsniui buvo mažinamas, ir 1963 m. balandžio 1 d. Lietkoopsąjunga jau neturėjo nė vieno rajkooperatyvo. Dauguma jų buvo

¹ Straipsnyje pateikiami Lietkoopsąjungos Planavimo skyriaus duomenys atitinkamų metų kainomis be žemės ūkio produktų apyvartos vietos turgaus kainomis.

² Čia ir toliau pateikiami duomenys be Lietkoopsąjungos Užsienio prekybos kontoros didmeninės prekių apyvartos.

pertvarkyti į kaimo vartotojų kooperatyvus, o kai kurių pagrindu buvo sukurtos rajkoopsąjungos. Beveik visi buvę rajkooperatyvų sandėliai tapo rajkoopsąjungų, o, įsteigus rajkoopsąjungų bazes,— pastarųjų sandėliais. Jų atliekamų prekybinių operacijų turinys iš esmės nepakito, tačiau jų apyvarta dabar jau buvo priskiriama didmeninei prekių apyvartai. Dėl šios priežasties daugelio 1958—1962 m. statistinių duomenų apie Lietkoopsąjungos didmeninę prekių apyvartą, prekių atsargas ir pan. negalima tiesiogiai lyginti su atitinkamais 1963—1965 metų duomenimis.

Todėl toliau šiame straipsnyje Lietkoopsąjungos didmeninės prekių apyvartos vystymasis septynmečio metais nagrinėjamas, remiantis mūsų apytikriai apskaičiuota palyginamąja didmenine prekių apyvarta, kuri nustatyta, rajkooperatyvų sandėlių apyvartą įtraukiant į atitinkamų metų rajkoopsąjungų didmeninės prekių apyvartos apimtį (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Lietkoopsąjungos didmeninė prekių apyvarta 1958—1965 metais
(tūkst. rb, atitinkamų metų kainomis)

Metai	Bendra didmeninė prekių apyvarta				Tame tarpe rajkoopsąjungų didmeninės prekybos bazių apyvarta					
	oficialūs statistiniai duomenys ¹		perskaičiuoti palyginamieji duomenys		oficialūs statistiniai duomenys			perskaičiuoti palyginamieji duomenys		
	suma	dinamika, % (1958=100)	suma	dinamika, % (1958=100)	suma	dinamika, % (1958=100)	lyginamasis svoris bendroje didmeninėje prekių apyvartoje, %	suma	dinamika, % (1958=100)	lyginamasis svoris bendroje didmeninėje prekių apyvartoje, %
1958	248 489	100,0	325 256	100,0	153 562	100,0	61,8	230 329	100,0	70,8
1959	286 146	115,1	371 573	114,2	187 623	122,2	65,6	273 050	118,5	73,5
1960	357 300	143,8	405 984	124,8	248 450	161,8	68,5	297 134	129,0	73,2
1961	363 772	146,4	420 211	129,2	268 265	174,7	73,7	324 704	141,0	77,3
1962	383 992	154,5	429 358	132,0	284 959	185,6	74,2	330 325	143,4	76,3
1963	478 178	132,4	478 178	147,0	358 513	233,5	75,0	358 513	155,7	75,0
1964	526 883	212,0	526 883	162,0	378 471	246,5	71,8	378 471	164,3	71,8
1965	577 106	232,2	577 106	177,4	403 950	267,0	71,0	409 950	178,0	71,0

Iš šių apskaičiavimų matyti, kad bendroji Lietkoopsąjungos didmeninės prekių apyvartos apimtis per septynmetį padidėjo apie 1,8 karto. Maždaug tiek pat išaugo ir rajoninės grandies bendroji didmeninė prekių apyvarta. Atskirų didmeninės prekybos grandžių lyginamasis svoris bendroje didmeninės prekybos apyvartoje iš esmės nepakito.

Lyginant sistemos didmeninės prekybos abiejų grandžių apyvartos dinamiką, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad antroje nagrinėjamojo laikotarpio pusėje (ypač per pastaruosius dvejus metus) tarprajoninių prekybos bazių apyvartos didėjimo tempai žymiai pralenkė rajkoopsąjungų prekybos bazių prekių apyvartos vystymosi tempus. Antai 1965 metais, palyginus su 1963 metais, tarprajoninių didmeninės prekybos bazių bendroji apyvarta išaugo net 40,7%, tuo tarpu rajkoopsąjungų prekybos bazių — tik 14,3%. Tam didžiausią įtaką turėjo Telšių tarprajoninės didmeninės prekybos bazės organizavimas bei centralizuoto prekių pristatymo iš tarprajoninių didmeninės prekybos bazių į parduotuves išplėtimas.

Bendroje Lietkoopsąjungos didmeninėje prekių apyvartoje sandėlinė apyvarta sudaro pagrindinę dalį. Per pastaruosius kelerius metus sandėlinės apyvartos lyginamasis svoris bendroje didmeninėje prekių apyvartoje stabilizavosi ir sudarė 88—89%.

Mūsų apskaičiavimais, visa didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos apimtis per septynmetį padidėjo apie 73%, tame tarpe rajkoapsjungų prekybos bazių — apie 68%. Taigi septynmečio metais didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos apimtis augo lėčiau, negu mažmeninė prekių apyvarta, rajkoapsjungų bazių lyginamasis svoris visoje didmeninėje-sandėlinėje prekių apyvartoje šiek tiek sumažėjo. Tačiau oficialūs statistiniai duomenys rodo ką kita (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Lietkoopsąjungos didmeninė-sandėlinė prekių apyvarta 1958—1965 metais
(tūkst. rb, atitinkamų metų kainomis)

Metai	Visa didmeninė sandėlinė prekių apyvarta				Tame tarpe rajkoapsjungų didmeninės prekybos bazių apyvarta						
	oficialūs statistiniai duomenys		perskaičiuoti palyginamieji duomenys		oficialūs statistiniai duomenys			perskaičiuoti palyginamieji duomenys			
	suma	dinamika, % (1958=100)	suma	dinamika, % (1958=100)	suma	dinamika, % (1958=100)	lyginamasis svoris visoje didmeninėje sandėlinėje prekių apyvartoje, %	suma	dinamika, % (1958=100)	lyginamasis svoris visoje didmeninėje sandėlinėje prekių apyvartoje, %	
1958	227 442	100,0	138 767	100,0	296 662	100,0	61,0	207 987	100,0	70,1	
1959	258 580	113,7	166 240	113,8	334 263	112,7	64,3	241 323	116,3	72,4	
1960	319 526	140,5	218 371	157,4	362 336	122,1	68,3	261 181	125,6	72,1	
1961	320 434	140,9	230 518	166,4	369 086	124,4	72,1	279 530	134,4	75,7	
1962	339 381	149,2	243 686	175,6	378 123	127,5	71,8	282 428	135,8	74,7	
1963	421 506	185,3	306 174	220,6	421 506	142,1	72,6	306 174	147,2	72,6	
1964	470 257	206,7	324 493	233,8	470 257	158,5	69,0	324 493	156,0	68,6	
1965	512 855	225,5	348 553	251,2	512 855	172,9	68,0	348 553	167,6	68,0	

Septynmečio metais įvyko gana esminių pakitimų Lietkoopsąjungos didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos struktūroje. Nagrinėjamoju laikotarpiu ypač išaugo maisto prekių didmeninė-sandėlinė apyvarta, pakilo jos lyginamasis svoris visoje apyvartoje. 1965 m. maisto prekių didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos apimtis, palyginus su 1958 m., padidėjo apie 2,2 karto, o nemaisto prekių — apie 47%. Maisto prekių lyginamasis svoris visoje didmeninėje-sandėlinėje prekių apyvartoje pakilo nuo 33,9% 1958 metais iki 44% 1965 metais.

Spartesniai maisto prekių apyvartos vystymuisi bei jų lyginamojo svorio bendroje prekių apyvartoje didėjimui lemiamą įtaką turėjo poslinkiai, vykę nagrinėjamoju laikotarpiu mažmeninės prekių apyvartos struktūroje.

Septynmečio metais Lietkoopsąjungos maisto prekių mažmeninė apyvarta padidėjo 2,3 karto, o jos lyginamasis svoris apyvartoje pakilo nuo 47,5 iki 55,9%.

Be to, tam tikrą įtaką turėjo ir kaimui pristatomų maisto produktų dalies mažmeninėje maisto prekių apyvartoje augimas. Todėl reikėjo vis platesniu mastu naudoti sandėlinę prekių judėjimo formą.

Sparčiai augant maisto prekių sandėlinei apyvartai, atskirų prekių realizavimo tempai žymiai skyrėsi. Ypač padidėjo mėsos ir jos produktų, pieno ir pieno produktų bei cukraus realizavimas. Tuo pat metu reikia pastebėti, kad 1965 metais, kaip ir septynmečio pradžioje, didžiausią lyginamąjį svorį visoje apyvartoje sudarė degtinė ir degtinės-likerio gaminiai (11,8%), cukrus (6,1%), konditerijos gaminiai (4,9%), vynuogių ir

vaisių-uogų vynai (4,2%), alus (2,5%). Šioms prekių grupėms 1965 m. teko daugiau kaip du trečdaliai (67,2%) visos maisto prekių didmeninės-sandėlinės realizacijos.

Gana žymūs poslinkiai įvyko nemaisto prekių didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos sudėtyje. Nors, aplamai, nemaisto prekių lyginamasis svoris apyvartoje gerokai sumažėjo, visos eilės prekių realizacija žymiai išaugo, pakilo jų lyginamasis svoris visoje prekių apyvartoje. Ypač tai liečia tokias prekes, kaip trikotažo gaminiai, kailiai ir kailinės prekės, kojinių ir puskojinių, elektros, radijo prekės, baldai, kilimai ir kt. Būdinga tai, kad visų šių prekių mažmeninė apyvarta septynmečio metais taip pat žymiai išaugo.

Kai kurių prekių (siūtinių prekių, avalynės, galanterijos, metalinių indų, namų apyvokos reikmenų ir kt.) didmeninė-sandėlinė realizacija per septynmetį išaugo palyginti nežymiai, krito jų lyginamasis svoris bendroje prekių apyvartoje. To priežastys nevienodos. Vienu prekių (avalynės, galanterijos, metalinių indų ir namų apyvokos reikmenų) didmeninės-sandėlinės realizacijos tempų sulėtėjimas atspindi šių prekių apyvartos dinamiką mažmeninėje prekyboje, kitų (pavyzdžiui, siūtinių) — prekių judėjimo schemų pertvarkymą.

Yra visa eilė prekių, kurių didmeninė-sandėlinė apyvarta 1965 m. buvo mažesnė, negu 1958 m. Tai visų pirma audiniai, laikrodžiai, siuvalmosios mašinos, žibalas ir kt. Šių prekių didmeninės realizacijos sumažėjimas tiesiogiai susijęs su jų mažmenine realizacija, o, be to, kiek tai liečia audinius, — dar ir su judėjimo į prekybos tinklą schemos pasikeitimu.

Atskirose Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos grandyse didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos struktūra žymiai skiriasi. Pavyzdžiui, jei 1965 metais santykis tarp maisto ir nemaisto prekių apyvartos rajkoopsąjungų didmeninės prekybos bazėse buvo 55,3% : 44,7% ir beveik nesiskyrė nuo mažmeninės prekių apyvartos struktūros, tai tarprajoninėse didmeninės prekybos bazėse lemiamas vaidmuo teko nemaisto prekėms (81,1%). Tai susiję su atskiroms grandims keliamų uždavinių skirtingumu, su jų darbo specifika.

Septynmečio metais santykis tarp maisto ir nemaisto prekių apyvartos atskirose didmeninės prekybos grandyse kito gana skirtingai. Jei rajkoopsąjungų prekybinių bazių apyvartoje nuosekliai ir sparčiai kilo maisto prekių lyginamasis svoris, tai tarprajoninėse bazėse nors kiek aiškesnė tendencija neišryškėjo (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Santykis tarp maisto ir nemaisto prekių visoje didmeninėje-sandėlinėje prekių apyvartoje Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos grandyse 1958—1965 metais (procentais)

	1958 m.	1959 m.	1960 m.	1961 m.	1962 m.	1963 m.	1964 m.	1965 m.
1. Rajkoopsąjungų bazėse:								
maisto prekės	41,51	42,93	44,10	44,69	49,75	53,76	54,34	55,70
nemaisto prekės	58,49	57,67	56,90	55,31	50,25	46,24	45,16	44,30
2. Tarprajoninėse bazėse:								
maisto prekės	16,83	17,56	16,44	13,67	17,74	16,08	13,35	18,81
nemaisto prekės	83,17	82,44	83,56	86,33	85,26	83,32	80,65	81,19

Nagrinėjamoju laikotarpiu maisto prekių apyvarta rajkoopsąjungų didmeninės prekybos bazėse padidėjo apie 2,25 karto, o nemaisto prekių — apie 27%. Tokią skirtingą maisto ir nemaisto prekių didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos dinamiką apsprendė, viena vertus, jau minėtieji mažmeninės prekių apyvartos struktūros ir jos pasiskirstymo tarp

miesto ir kaimo pakitimai, antra vertus, žymus centralizuoto prekių pristatymo iš tarprajoninių didmeninės prekybos bazių į parduotuves išplėtimas. Pavyzdžiui, vien 1961—1965 metų laikotarpiu centralizuotai pristatomų prekių apimtis padidėjo 3,9 karto.

Tuo pat metu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pastaraisiais metais (nuo 1962 m.) pastebimas gana spartus maisto prekių apyvartos didėjimas ir tarprajoninėse prekybos bazėse. Antai 1965 m. apyvarta išaugo 2,5 karto, palyginus su 1961 m. Tam lemiamą įtaką turėjo Telšių tarprajoninės didmeninės prekybos bazės organizavimas, kurioje dėl jos darbo specifikos maisto prekių lyginamasis svoris apyvartoje žymiai didesnis, negu kitose tarprajoninėse bazėse.

Nepaisant to, visoje maisto prekių didmeninėje-sandėlinėje apyvartoje lemiamas vaidmuo tenka rajkoopsajungų bazėms. 1965 m. šioms bazėms tekė 86,1% didmeninės apyvartos.

Nemaisto prekių didmeninės sandėlinės apyvartos vystymuisi septynmečio metais buvo būdinga tai, kad didėjo tarprajoninių didmeninės prekybos bazių vaidmuo. Mūsų atliktais apskaičiavimais, tarprajoninių bazių lyginamasis svoris visoje nemaisto prekių didmeninėje-sandėlinėje apyvartoje tuo laikotarpiu išaugo nuo 35,6% iki 46,3%.

Nagrinėjant ir vertinant didmeninės prekių apyvartos ir prekių judėjimo organizavimo klausimus, vienas iš svarbiausių rodiklių yra prekių judėjimo grandiško klausimas. Vartotojų kooperacijos prekių judėjimo grandiško įprasta nagrinėti, analizuojant didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos santykį su mažmenine prekių apyvarta, t. y. apskaičiuojant, kokią mažmeninės prekių apyvartos dalį sudaro didmeninė-sandėlinė prekių apyvarta.

Remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, prekių judėjimo grandiškas septynmečio metais pastebimai padidėjo, nes didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos tempai buvo žymiai spartesni, negu mažmeninės prekių apyvartos. Tačiau šie faktai neatitinka tikrovės. Remdamiesi palyginamąja didmeninė-sandėline prekių apyvarta, mėginome apytikriai paskaičiuoti maisto ir nemaisto prekių, taip pat bendrą visų prekių judėjimo grandiško kitimą nagrinėjamuoju laikotarpiu (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Lietkoopsajungos didmeninės-sandėlinės ir mažmeninės prekių apyvartos santykis
1958—1959 metais
(procentais, palyginus su mažmenine prekių apyvarta)

	1958 m.	1959 m.	1960 m.	1961 m.	1962 m.	1963 m.	1964 m.	1965 m.
Remiantis oficialiais statistiniais duomenimis:								
1. Maisto prekės	49,2	49,4	55,8	53,4	54,7	66,9	70,7	68,2
2. Nemaisto prekės	96,2	96,2	100,6	97,1	97,8	115,0	114,2	170,0
Iš viso	73,9	73,0	78,7	75,0	74,4	87,7	90,3	86,6
Remiantis apskaičiuota palyginamąja apyvarta:								
1. Maisto prekės	68,9	67,6	65,1	63,5	62,5	66,9	70,7	68,2
2. Nemaisto prekės	121,3	120,6	112,4	109,8	107,1	115,0	114,2	110,0
Iš viso	96,4	94,4	89,3	86,4	82,9	87,7	90,3	86,6

Lietkoopsajungos valdybai paruošus ir įgyvendinus eilę priemonių prekių judėjimui sistemoje racionalizuoti, santykis tarp didmeninės-sandėlinės ir mažmeninės prekių apyvartos 1958—1959 metais šiek tiek sumažėjo. Pertvarkius prekių atvežimo į prekybos tinklą schemas, ypač su-

mažėjo vilnionių ir šilkinųjų audinių, siūtinių prekių, baldų, sporto, radijo ir muzikos prekių, vynuogių ir vaisių-uogų vynu judėjimo grandiškas. Racionalizuojant prekių judėjimą, didelę reikšmę turėjo tiesioginių ryšių su pramone bei centralizuoto prekių pristatymo iš tarprajoninių didmeninės prekybos bazių į prekybos tinklą plėtimas.

Nepaisant to, kad didmeninės-sandėlinės prekių apyvartos santykis su mažmenine prekių apyvarta nagrinėjamoju laikotarpiu ir sumažėjo, vis tik reikia pripažinti, kad esamas prekių judėjimo grandiškas Lietkoopsąjungos sistemoje yra gana didelis. Labai žymi prekių dalis savo judėjimo į prekybos tinklą kelyje pereina daugiau kaip vieną didmeninę grandį. Antai nemaisto prekės, kurių didmeninė sandėlinė prekių apyvarta buvo didesnė už mažmeninę šių prekių apyvartą, 1965 metais visoje nemaisto prekių mažmeninėje prekių apyvartoje sudarė 48,7%. Ypač daug grandžių pereina šios didelį lyginamąjį svorį prekių apyvartoje turinčios prekių grupės: trikotažo gaminiai (santykis tarp didmeninės-sandėlinės ir mažmeninės prekių apyvartų 1965 m. buvo 205,2%), kojinių ir puskojinės (235,2%), elektros prekės (180,9%), metaliniai indai ir namų apyvokos reikmenys (170,5%), radijo prekės (153,5%) ir kt.

Prekių judėjimo grandišką laikant vienu rimčiausių Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos ir prekių judėjimo organizavimo trūkumų, tuo pat metu reikia pažymėti, kad galimybės racionalizuoti prekių judėjimą esamomis sąlygomis yra labai ribotos. Esminių pakeitimų šioje srityje galima pasiekti tik žymiai sustiprinus didmeninės prekybos materialinę-techninę bazę, išplėtus tarprajoninių didmeninės prekybos bazių tinklą ir nustatčius tiesioginius ryšius su pramone.

Septynmečio metais sparčiais tempais didėjant Lietkoopsąjungos mažmeninei ir didmeninei-sandėlinei prekių apyvartai, nepaliaujamai augo prekių atsargos. Lietkoopsąjungos sistemoje vidutinės prekių atsargos 1965 m. siekė 166,2 mln. rb ir buvo 2,7 karto didesnės, negu 1958 m. Rajkooperatyvų sandėliuose 1958 m. buvusias prekių atsargas laikant didmeninės grandies prekių atsargomis, apytikriai apskaičiavimu mažmeninės ir didmeninės prekybos tinklo vidutinių atsargų padidėjimo tempai buvo maždaug vienodi, t. y. išaugo maždaug 2,7 karto. Kadangi vidutinės atsargos augo žymiai sparčiau, negu mažmeninė prekių apyvarta, tai prekių apyvartumas Lietkoopsąjungos sistemoje nagrinėjamoju laikotarpiu žymiai sulėtėjo (nuo 72,7 dienos 1958 metais iki 101,4 dienos 1965 metais).

Nagrinėjant prekių atsargas, labai svarbu išsiaiškinti, kaip jos pasiskirsčiusios tarp atskirų grandžių.

Laikant rajkooperatyvų sandėlius didmenine grandimi (bazėmis), žymesnių pakitimų prekių atsargų pasiskirstyme tarp mažmeninės ir didmeninės grandies septynmečio metais neįvyko. Tiek 1958 m., tiek 1965 m. apie 44% visų prekių atsargų buvo laikomos didmeninėje grandyje. 1965 m. didmeninėje grandyje buvo laikoma 50% visų sistemos maisto prekių ir 42,1% nemaisto prekių atsargų. Didžioji dalis visų didmeninės prekybos atsargų yra sutelkta rajoninėje grandyje, kurios dalis per septynmetį siek tiek padidėjo (nuo 68,3% 1958 m. iki 71,7% 1965 m.). 1965 m. rajkooperatyvų didmeninių prekybos bazių sandėliuose buvo laikoma 87,3% visų didmeninės prekybos maisto ir 66,3% nemaisto prekių atsargų.

Sparčiai, didėjant Lietkoopsąjungos didmeninei prekių apyvartai bei prekių atsargoms, reikėjo vystyti didmeninės prekybos materialinę-techninę bazę, plėsti jos sandėlių ūkį. Nagrinėjamoju laikotarpiu bendras visų sandėlių skaičius sumažėjo 367-iais, tačiau jų plotas (talpumas) padidėjo 15,4%. 1959—1965 metais buvo pastatyti ir atiduoti naudoti 58 bendraprekiniai sandėliai, kurių plotas siekė 25 199 m², ir 73 šaldytuvai bendros 1736 tonų talpos. Tuo pat metu gana daug netinkamų naudoti

sandėlių buvo likviduota. Atskirų sandėlių rūšių vystymasis septynmečio metais gana skirtingas (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Lietkoopsąjungos sandėlių tinklo vystymasis 1958—1959 metais *
(metų pabaigoje)

Sandėlių rūšys	1958 m.		1965 m.		1965 m., palyginus su 1958 m., procentais	
	skaičius	plotas, m ²	skaičius	plotas, m ²	skaičius	plotas, m ²
1. Bendraprekiniai sandėliai	346	82 642	301	109 547	87	132,6
2. Sandėliai-šaldytuvai (įskaitant rūsius ledams)	94	4015	94	4417	100	110,0
3. Kiti specializuoti sandėliai	485	32 474	193	23 543	33,8	72,5
Iš viso	925	113 131	588	137 507	63,6	115,4

* Sandėlių tinklo vystymuisi palyginti specializuotų sandėlių talpa perskaičiuota į plotą, laikant 1 toną talpos tolygia 1 m² ploto.

Didžiausią dalį Lietkoopsąjungos sandėlių ploto sudaro bendraprekiniai sandėliai. Jų lyginamasis svoris bendrame sandėlių plote per septynmetį padidėjo nuo 69,3% 1958 metais iki 79,7% 1965 metais. Šiuose sandėliuose laikoma daugiau kaip 90% visų didmeninių prekių atsargų.

Bendraprekinų sandėlių ūkio vystymuisi nagrinėjamoju laikotarpiu buvo būdingi spartesni rajkoopsąjungų ir ypač tarprajoninių didmeninės prekybos bazių ir sandėlių tinklo plėtimo tempai, tuo pat metu mažėjant vartotojų kooperatyvų sandėlių ūkiui. Todėl atskirų grandžių dalis visame bendraprekinų sandėlių skaičiuje ir plote gana žymiai pakito (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Atskirų Lietkoopsąjungos prekybos grandžių lyginamasis svoris bendraprekinų sandėlių skaičiuje ir plote 1959 ir 1965 metais *
(metų pabaigoje, procentais)

Sandėliai	1959 m.		1965 m.	
	sandėlių skaičiuje	sandėlių plote	sandėlių skaičiuje	sandėlių plote
1. Vartotojų kooperatyvų sandėliai	19,7	19,1	7,3	5,2
2. Rajkoopsąjungų ir rajoninių kooperatyvų sandėliai	7,14	65,2	75,4	72,7
3. Tarprajoninių didmeninės prekybos bazių sandėliai	8,9	15,7	17,3	22,1
Iš viso	100,0	100,0	100,0	100,0

* 1958 metų duomenų nėra.

Vartotojų kooperatyvų sandėlių tinklo lyginamojo svorio mažėjimas rodo pažangią kryptį, vystant sistemos sandėlių ūkį. 1965 metų pabaigoje sistemoje buvo likę tik 22 vartotojų kooperatyvų sandėliai (turintys 5713 m² plotą).

Spartesnius bendraprekinų sandėlių tinklo plėtimo tempus tarprajoninėje grandyje ir šios grandies lyginamojo svorio visame sistemos bendraprekinų sandėlių ūkyje padidėjimą, palyginus su rajonine grandimi, iš esmės apsprendė Telšių tarprajoninės didmeninės prekybos bazės organizavimas ir ryšium su tuo buvusių rajkoopsąjungų sandėlių pavertimas tarprajoniniais.

Lietkoopsąjungos sandėlių ūkio vystymuisi septynmečio metais būdinga dar viena pažangi kryptis — tai sandėlių stambinimas. Per nagrinėjamąjį laikotarpį vidutinis vieno bendraprekinio sandėlio plotas padidėjo nuo 238,8 m² 1958 metais iki 363,9 m² 1965 metais, arba daugiau kaip 52%. Stambinimo procesas ypač palietė rajkoopsąjungų sandėlių ūkį. Nepaisant to, sandėliai dar tebėra labai smulkūs. Net naujų 1959—1965 metais statytų sandėlių plotas tesiekė vidutiniškai po 434 m².

Nors, kaip matome iš pateiktos medžiagos, Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlių ūkis per septynmetį buvo plečiamas bei tobulinamas, vis tik reikia pripažinti, kad jo vystymo tempai nebuvo pakankamai spartūs. Jeigu sistemos didmeninė-sandėlinė prekių apyvarta 1958—1965 metais padidėjo apie 73% (mūsų apskaičiavimu), o didmeninės prekybos vidutinės prekių atsargos — apie 2,7 karto, tai bendras didmeninės prekybos sandėlių ūkio pajėgumas išaugo tik apie 11%. Kiek spartesniais tempais buvo plečiamas bendraprekinis sandėlių tinklas, kurio plotas nagrinėjamoju laikotarpiu padidėjo 32,6% (kartu su vartotojų kooperatyvų sandėliais).

Atsižvelgiant į tai, kad ir anksčiau (t. y. iki 1958 metų) didmeninės prekybos sandėlių tinklas nebuvo pakankamai išvystytas, disproporcija tarp didmeninės prekių apyvartos ir prekių atsargų didėjimo tempų ir didmeninės prekybos sandėlių ūkio vystymo tempų septynmečio metais dar labiau pagilėjo. Kaip rodo mūsų atlikti ir toliau pateikiami apskaičiavimai, Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlių tinklas dar toli gražu reikiamai neišvystytas.

Norėdami objektyviai įvertinti esamą padėtį, pamėginome nustatyti, koks yra sistemos didmeninės prekybos sandėlių tinklo pakankamumas 1966 m. sausio 1 d. Apskaičiuodami vadovavomės 1966 m. Centrosąjungos paruoštu „Vartotojų kooperacijos sistemos didmeninės prekybos bazių reikiamo sandėlių ploto apskaičiavimo metodikos“ projektu.

Šioje metodikoje nurodomi du būdai reikiamam didmeninės prekybos sandėlių plotui apskaičiuoti: 1) remiantis prekių atsargų apimtims nustatymu kubiniais metrais, ir 2) remiantis prekių atsargų nustatymu sąlyginiais dviašiais vagonais. Apskaičiuojant tiek vienu, tiek antru būdu, naudojamosi sandėlių ploto normatyvais, kurie nustatyti pagal prekių sandėliavimą 5 m aukščių. Kaip parodė mūsų atlikti specialūs tyrinėjimai, vidutinis prekių sandėliavimo aukštis rajkoopsąjungų sandėliuose yra 2,14 m, o tarprajoninėse didmeninės prekybos bazėse — 2,47 m. Todėl esamą sandėlių plotą, lyginant su jų poreikiu, apskaičiuotu pagal sandėliavimą 5 m aukščių, reikia atitinkamai sumažinti.

Apskaičiavę abiem aukščiau nurodytais būdais Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlių tinklo pakankamumą pagal esamą prekių sandėliavimo aukštį, gavome 7 lentelėje pateiktą sandėlių būklės vaizdą.

Kaip matyti iš 7 lentelės, esamas sandėlių plotas nesudaro nė trečdaliao reikiamo ploto. Suprantama, kad, esant tokiai padėčiai, vartotojų kooperacijos didmeninė prekyba negali užtikrinti nei reikiamų prekių laikymo sąlygų, nei, tuo labiau, normaliai atlikti kitas prekių sandėliavimo operacijas (perpakuoti, rūšiuoti, komplektuoti ir t. t.).

Esamą padėtį sunkina dar ir ta aplinkybė, kad turimi sandėliai yra labai prasti, įrengti ne specialios paskirties pastatuose. Gana daug sandėlių įrengta įvairių konstrukcijų mediniuose pastatuose, kur prekėms laikyti dažniausiai labai blogos sąlygos. 1966 m. sausio 1 d. Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlių ūkyje mediniai sandėliai sudarė 26% bendro sandėlių ploto; iš jų tarprajoninėse didmeninėse prekybos bazėse — 18,6%, rajkoopsąjungų prekybinėse bazėse — 28,4%. Ypač daug medinių sandėlių yra Molėtų (92,3%), Prienų (75,7%), Varėnos (71%) ir

kių rajonų vartotojų kooperatyvų sąjungose, taip pat Kauno tarprajoninėje didmeninės prekybos bazėje (42,4%).

7 lentelė

Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlių tinklo pakankumas
1966 m. sausio 1 d.

	Esamas sandėlių plotas * m ²	Esamas sandėlių plotas m ² , perskaičiuotas pagal sandėliavimo 5 m aukščiu	Reikia sandėlių ploto		Esamas sandėlių plotas, perskaičiuotas, palyginus su poreikiu, procentais	
			skaičiuojant I būdu	skaičiuojant II būdu	skaičiuojant I būdu	skaičiuojant II būdu
Iš viso didmeninėje prekyboje	114 567	50 896	172 174	160 415	29,8	32,1
tame tarpe:						
a) tarprajoninėse didmeninėse prekybos bazėse	28 199	13 930	52 723	52 654	27,4	27,9
b) rajkoopsąjungų prekybos bazėse	86 368	36 966	119 451	107 761	30,9	34,1

* Šioje skiltyje nurodyti duomenys skiriasi nuo anksčiau pateiktų statistinių duomenų. Visų pirma čia neįtraukti vartotojų kooperatyvų sandėliai. Be to, išaiškėjo, kad statistiniai duomenys yra ne visiškai tikslūs. Todėl čia pateikti Lietkoopsąjungos Planavimo-ekonominio skyriaus patikslinti duomenys.

Didžioji bendro sandėlių ploto dalis yra nuosavuose kooperatinių organizacijų patalpose (85,2%), tačiau atskiros rajkoopsąjungos (Alytaus, Jonavos, Prienų, Trakų) daugiau kaip pusę viso sandėlių ploto nuomoja. Nuomojamose patalpose sandėliavimo sąlygos dar blogesnės, o galimybės joms pagerinti labai ribotos. Dėl blogos turimų sandėlių būklės, netinkamo jų pritaikymo prekių sandėliavimo operacijoms, žemo darbo procesų mechanizavimo lygio (1966 m. sausio 1 d. tik 39 įmonės, įskaitant ir mažmeninės prekybos įmones, turėjo kėlimo-transportavimo mechanizmus. Jose tebuvo vos 2 transporteriai, 1 autopakrovėjas, 21 motorinis keltuvas, 129 rankiniai vežimėliai ir t. t.) labai žemas didmeninėje prekyboje ir darbo našumas. Didmeninė sandėlinė prekių apyvarta, tenkanti vienam sąrašiniam didmeninės prekybos darbuotojui, 1966 metais sudarė 155 tūkst. rublių ir buvo beveik 12% žemesnė, negu 1958 metais.

Siekiant tobulinti Lietkoopsąjungos didmeninę prekybą ir racionalizuoti prekių judėjimą, reikia žymiai sustiprinti didmeninės prekybos materialinę-techninę bazę ir visų pirma žymiai išplėsti sandėlių ūkį.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1967 m. gruodžio mėn.

РАЗВИТИЕ ОПТОВОГО ТОВАРООБОРОТА И СЕТИ ОПТОВОЙ ТОРГОВЛИ ЛИТПОТРЕБСОЮЗА В 1958—1965 гг.

А. ПАЮОДИС

Резюме

В статье рассматриваются тенденции развития оптового товарооборота и товарных запасов, изменение звенности товародвижения, развитие и состояние складского хозяйства.

По действующей статистической отчетности товарооборот складов райпо к оптовому товарообороту не относится, хотя он по своему экономическому содержанию не отличается от товарооборота складов (баз)

райпотребсоюзов. В 1958 году в системе Литпотребсоюза были 41 райпотребсоюз и 42 райпо. Вследствие укрупнения районов численность их в республике постепенно уменьшалась и на 1 апреля 1963 г. Литпотребсоюз уже не имел ни одного райпо. Бывшие склады райкооперативов стали складами райпотребсоюзов, а впоследствии содержание торговых операций в них не изменилось, но товароборот уже стал относиться к оптовому товаробороту. По этой причине многие статистические данные оптового товароборота, товарных запасов и т. д. 1958—1962 гг. несопоставимы с соответствующими данными за 1963—1965 гг.

В статье исследование ведется на основе рассчитанного сопоставимого оптового товароборота, который определен путем включения товароборота складов райпо в объем оптового товароборота райпотребсоюзов. В ряде таблиц наряду с этими приведены и официальные статистические данные.

Основные показатели развития оптового товароборота и сети оптовой торговли приведены в семи таблицах.

1 таблица. Оптовый товароборот Литпотребсоюза в 1958—1965 гг. (в тыс. руб., в ценах соответствующих лет). В сказуемом таблицы: год, весь оптовый товароборот: официальные статистические данные — сумма, динамика (в %); сопоставимые данные — сумма, динамика (в %). В том числе товароборот оптовых баз райпотребсоюзов: официальные статистические данные — сумма, динамика (в %), удельный вес в общем оптовом товаробороте (в %); сопоставимые данные — сумма, динамика (в %), удельный вес в общем оптовом товаробороте (в %).

2 таблица. Оптово-складской товароборот Литпотребсоюза в 1958—1965 гг. (в тыс. руб., в ценах соответствующих лет). В сказуемом таблицы: год, весь оптовый товароборот: официальные статистические данные — сумма, динамика (в %); сопоставимые данные — сумма, динамика (в %) в том числе товароборот оптовых баз райпотребсоюзов: официальные статистические данные — сумма, динамика, удельный вес в общем оптово-складском товаробороте (в %); сопоставимые данные — сумма, динамика (в %), удельный вес в общем оптово-складском товаробороте (в %).

3 таблица. Соотношение продовольственных и непродовольственных товаров в оптово-складском товаробороте отдельных звеньев оптовой торговли Литпотребсоюза в 1958—1965 гг. (в процентах).

В подлежащем таблицы: 1. В базах райпотребсоюзов: а) продовольственные товары, б) непродовольственные товары. 2. В межрайонных базах: а) продовольственные товары, б) непродовольственные товары.

4 таблица. Отношение оптово-складского товароборота Литпотребсоюза к розничному товаробороту в 1958—1965 гг. (в процентах). В подлежащем таблицы: по официальным статистическим данным: 1. Продовольственные товары. 2. Непродовольственные товары. Итого. По сопоставимому товаробороту: 1. Продовольственные товары. 2. Непродовольственные товары. Итого.

5 таблица. Развитие складской сети Литпотребсоюза в 1958—1965 гг. (в процентах). В подлежащем таблицы: 1. Общетоварные склады. 2. Склады-холодильники (включая подвалы). 3. Прочие специализированные склады. Итого. В сказуемом: 1958 г.—численность и площадь (м²), 1965 г.—численность и площадь (м²): В 1965 г. по сравнению с 1958 г. в процентах: численность, площадь (м²).

6 таблица. Удельный вес отдельных звеньев Литпотребсоюза по численности и площади общетоварных складов в 1959 и 1965 гг. (на конец года, в %). В подлежащем таблицы: 1. Склады потребительских обществ. 2. Склады райпотребсоюзов и райпо. 3. Склады межрайонных торговых баз. В сказуемом: 1959 г. по численности складов, по площади, 1965 г. по численности складов, по площади.

7 таблица. Обеспеченность складской сетью в системе Литпотребсоюза на 1 января 1966 г. В подлежащем таблицы: В оптовой торговле всего, в том числе: а) в межрайонных оптовых базах, б) в базах райпотребсоюзов. В сказуемом: Существующая площадь (m^2), существующая площадь (m^2), пересчитанная на хранение товаров при высоте 5 м, потребность складской площади: I способ расчетов, II способ расчетов; существующая площадь, пересчитанная в сравнении с потребностью в процентах: по I способу расчетов, по II способу расчетов.